

พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน
BUDDHISM AND HUMAN RIGHTS

สุรวาท โตเจริญ

Surawate Tocharoen

สรวิษฐ์ วงษ์สาอาด

Sorawit Wongsaaard

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College

Email: acetatsu@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 13 กุมภาพันธ์ 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 26 กุมภาพันธ์ 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 3 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน” พบว่า ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่นำมาเทียบเคียงกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากลทางด้านสิทธิและเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในชีวิต ความเสมอภาค เกียรติ และศักดิ์ศรี แห่งความเป็นมนุษย์ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่จะช่วยให้ชาวพุทธได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคาความขัดแย้ง และการละเมิดสิทธิมนุษยชนในปัจจุบัน ล้วนแล้วแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันตามหลักเบญจศีลหรือศีล 5 หลักศรัทธา หลักแห่งกรรม หลักประโยชน์ 3 ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติ ตามความรู้ความสามารถทางสติปัญญาของแต่ละบุคคลที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนที่เป็นแนวปฏิบัติ เพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มาก เพื่อส่งเสริมให้ปฏิเสธความชั่ว สนับสนุนให้กระทำความดี ในฐานะที่เป็นมนุษย์นั่นเอง

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, สิทธิมนุษยชน, พุทธธรรม

ADSTRACT

This article aims to study “Buddhism and Human Rights” and found that the Universal Declaration of Human Rights is compared with Buddhism's teachings that

appear in the Tripitaka. is consistent with the concept of international human rights in terms of rights and freedoms in expressing opinions, the right to life, equality, honor, and dignity of humanity that incorporates the teachings of the Buddha will help Buddhists realize the importance of respecting the rights and freedoms of others. to help resolve conflicts and current human rights violations All of them demonstrate the value of equal humanity according to the five precepts or precepts, the principles of faith, the principles of karma, and the three principles of benefit, which aim to bring happiness to those who practice. According to the knowledge and intellectual abilities of each person – who promotes human rights as a guideline for the benefit and enjoyment of many people to encourage rejection of evil Support to do good deeds as a human being

Keywords: Buddhism, Human Rights, Buddha Dhamma.

บทนำ

ในอารยธรรมของโลกตะวันออกและตะวันตก (เลียมเคียรตี มีนวะ, 2530) พบว่าหลักการสิทธิมนุษยชนได้แฝงอยู่ในคำสอนของศาสนาต่าง ๆ มากบ้างน้อยบ้างตามแนวคิดของแต่ละศาสนา เพียงแต่ไม่ได้ใช้คำว่า “สิทธิมนุษยชน” โดยตรง

แท้จริงแล้ว คำว่า “สิทธิมนุษยชน” เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ควบคู่กับการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติในปี ค.ศ. 1945 และได้รับการรับรองใน ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights – UDHR) โดยสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติในปี ค.ศ. 1948 คำว่า “สิทธิมนุษยชน” ได้ถูกนำมาใช้แทนที่คำว่า “สิทธิธรรมชาติ” เนื่องจากแนวคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติซึ่งเป็นรากฐานของสิทธิธรรมชาติ ถูกโต้แย้งและลดความสำคัญลงในทางกฎหมาย

ในช่วงเวลาดังกล่าว แนวคิดเรื่อง “สิทธิของมนุษย์” ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก และครอบคลุมถึงสิทธิสตรี รวมถึงหลักการไม่เลือกปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม หลังการก่อตั้งสหประชาชาติ แนวคิดสิทธิมนุษยชนได้พัฒนาอย่างรวดเร็ว โดยมีการเรียกร้องสิทธิใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น เช่น สิทธิด้านอาหาร สิทธิในการพักผ่อน สิทธิในสันติภาพ และสิทธิในการพัฒนา(วิชัย ศรีรัตน์, 2543) นอกจากนี้ การเลิกทาสในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2448 (ค.ศ. 1905) ก็ถือเป็นพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชนครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนยังคงมีอยู่ในสังคมไทย คนไทยจำนวนมากยังขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิของตนเองและผู้อื่น อีกทั้งระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนมากนัก องค์กรแอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล (Amnesty International) จึงได้จัดทำ โครงการห้องเรียนสิทธิมนุษยชน ให้แก่โรงเรียนและ

มหาวิทยาลัยทั่วประเทศ รวมถึงเรียกร้องให้มีการบรรจุวิชาสิทธิมนุษยชนศึกษาในหลักสูตรการเรียนการสอน ปัจจุบันมีสถานศึกษากว่า 40 แห่งเข้าร่วมโครงการนี้ โดย 11 แห่งในนั้นมี “คลับแอมเนสตี” ซึ่งเป็นศูนย์รวมของเยาวชนที่สนใจทำกิจกรรมเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนตามหลักการของ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) และกฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมีความสนใจศึกษาหัวข้อ “สิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนาเถรวาท” โดยเน้นเรื่อง สิทธิโดยธรรมชาติ ที่ว่ามนุษย์มีสิทธิเท่าเทียมกันมาตั้งแต่กำเนิด และทุกคนล้วนเกิดมาเท่าเทียมกัน ข้าพเจ้ามุ่งเน้นการอธิบายและวิเคราะห์ความแตกต่างในมุมมองเชิงพุทธ ตลอดจนศึกษาวิธีประยุกต์แนวคิดสิทธิมนุษยชนเชิงพุทธให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของตนเองและสังคมในโอกาสต่อไป

แนวคิดที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

1. นิยามและความหมายสิทธิมนุษยชน

คำว่า “สิทธิมนุษยชน” ในปัจจุบันยังไม่มีคำจำกัดความที่แน่นอน โดยเฉพาะในทางกฎหมายระหว่างประเทศ กฎบัตรสหประชาชาติมิได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “สิทธิมนุษยชน” ไว้แต่อย่างใด ตลอดจนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและบรรดาข้อตกลงระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนทั้งหลาย ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติก็ได้ให้คำนิยามที่ชัดเจนเกี่ยวกับคำนี้เช่นกัน

เนื่องจากคำว่า “สิทธิมนุษยชน” มีความหมายในเชิงทฤษฎีและปรัชญาเป็นหลัก ส่วนความหมายในทางปฏิบัติจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ภายในของแต่ละประเทศ ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา ระบบกฎหมาย เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่มนุษย์แต่ละคนมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ พวกเขาย่อมสมควรได้รับการเคารพ เอาใจใส่ ดูแล ค้ำครอง และได้รับผลประโยชน์จากการดำรงอยู่ในโลกนี้ เพื่อเป็นหลักประกันหรือมาตรฐานให้พวกเขาสามารถมีชีวิตที่ดีและเข้าถึงคุณค่าทางศีลธรรมและความผาสุกที่ควรจะได้รับ (วรพจน์ วิตรุตพิชญ์, 2538)

ปัจจุบัน มีการใช้คำว่า “สิทธิ” และ “เสรีภาพ” ปะปนกัน เช่น การเรียกบรรดาสิทธิและเสรีภาพที่มนุษย์พึงมีโดยกำเนิดรวมกันว่า “สิทธิมนุษยชน” (วิระ โลจายะ, 2532) สรุปลได้ว่า คำว่า “สิทธิมนุษยชน” หมายถึง สิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนพึงมีโดยไม่อาจแยกออกจากความเป็นมนุษย์ตามธรรมชาติได้ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีสัญชาติ เชื้อชาติ สีผิว หรือศาสนาใด ย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกันโดยแท้จริง อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของสังคมในแต่ละยุคสมัย ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากคำสอนทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือเงื่อนไขทางการเมืองในช่วงเวลานั้น ๆ

ความเป็นมาของหลักสิทธิมนุษยชน

ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 แนวคิดเรื่องกฎหมายแห่งธรรมชาติได้พัฒนาไปสู่การยอมรับว่าสิทธิโดยธรรมชาติเป็นสิทธิทางกฎหมาย ซึ่งต่อมาได้ถูกรวบรวมและบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของหลายประเทศในยุโรปและอเมริกาเหนือ โดยเน้นว่าฐานะของรัฐเกิดจากเจตจำนงของเสรีชน ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และของพลเมือง (Declaration of the Rights of Man and of the Citizen) ซึ่งถูกร่างขึ้นในฝรั่งเศสปี ค.ศ. 1789 และกฎหมายรัฐธรรมนูญของอเมริกา (Bill of Rights) ในปี ค.ศ. 1791 ต่างก็สะท้อนถึงหลักการนี้

หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1914–1918) มีการตระหนักว่ารัฐบาลไม่สามารถปกป้องสิทธิมนุษยชนได้โดยลำพัง จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างประเทศ องค์การสันนิบาตชาติ (League of Nations) ซึ่งก่อตั้งขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้พยายามส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน แต่ขอบเขตยังจำกัดเพียงบางกลุ่ม เช่น ชนกลุ่มน้อยในบางประเทศ ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ความพยายามคุ้มครองสิทธิแรงงานก็เริ่มเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ได้ร่างข้อตกลงนานาชาติในปี ค.ศ. 1919 นอกจากนี้ การเลิกทาสประสบความสำเร็จเมื่อมีการลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยทาสที่กรุงเจนีวาในปี ค.ศ. 1926 และมีอนุสัญญาคุ้มครองผู้ลี้ภัยในปี ค.ศ. 1933 และ 1938 (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2543)

แม้ว่ารัฐธรรมนูญของชาติตะวันตกจะพัฒนามาจากแนวคิดสิทธิมนุษยชน แต่ก็ยังไม่ถือว่าเป็น "สากล" อย่างแท้จริง เนื่องจากยังไม่ครอบคลุมถึงพลเมืองทุกคน โดยเฉพาะสตรี เด็ก คนต่างชาติ และทาส ทั้งนี้แนวคิดเรื่องสิทธิได้รับอิทธิพลจากสามปัจจัย ได้แก่ 1) สิทธิที่เกิดจากธรรมชาติ 2) สิทธิที่เกิดจากจิตสำนึกของมนุษย์ และ 3) สิทธิที่เกิดจากหลักศาสนา เช่น คริสต์ศาสนา (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์), 2541)

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 ได้เกิดระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จ (Totalitarian Regimes) ซึ่งละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรง สงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1939–1945) ได้นำมาซึ่งความสูญเสียอย่างมหาศาล รวมถึงการทำลายล้างกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนา เมื่อสงครามสิ้นสุดลง องค์การสหประชาชาติ (UN) ถูกจัดตั้งขึ้นโดย 50 ประเทศที่ร่วมลงนามในกฎบัตรสหประชาชาติ (The Charter of the United Nations) เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน ค.ศ. 1945 โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อปกป้องสิทธิมนุษยชนและเสริมสร้างสันติภาพ

แม้ว่ากฎบัตรสหประชาชาติจะไม่ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนโดยตรง แต่ในปี ค.ศ. 1945 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของ UN ได้รับมอบหมายให้ร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ซึ่งมีหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) สิทธิที่ติดตัวมาพร้อมกับมนุษย์ตั้งแต่เกิด (Inherent) 2) สิทธิที่ไม่อาจถ่ายโอนให้แก่กันได้ (Inalienable) และ 3) สิทธิที่ไม่อาจแยกออกจากกัน (Indivisible)

ต่อมา สหประชาชาติได้พัฒนากฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศให้มีผลผูกพันทางกฎหมาย โดยรับรองกติการะหว่างประเทศ 2 ฉบับในปี ค.ศ. 1966 ได้แก่ 1) กติการะหว่างประเทศ

ว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) และ 2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ICESCR) ซึ่งมีผลบังคับใช้ในปี ค.ศ. 1976 ปัจจุบันมีประเทศภาคีกว่า 134 ประเทศ

ในยุคปัจจุบันที่สังคมมีการแข่งขันสูง โดยเฉพาะด้านธุรกิจ การค้า และการลงทุน ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบและการแสวงหาผลกำไรโดยละเมิดสิทธิผู้อื่นเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น การทำธุรกิจผิดกฎหมายและการค้ายาเสพติดซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคม นอกจากนี้ ค่านิยมทางวัตถุที่เพิ่มขึ้นกลับทำให้คุณธรรมจริยธรรมลดลง เห็นได้จากปัญหาความรุนแรงในสังคม เช่น อาชญากรรม การคอร์รัปชัน และความขัดแย้ง

อย่างไรก็ตาม หากมนุษยธรรมระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเองบนพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และกฎหมาย พร้อมกับยึดหลักศีลธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติ สิทธิมนุษยชนจะเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และนำไปสู่สันติภาพของมวลมนุษยชาติในที่สุด

ความสำคัญของหลักสิทธิมนุษยชน

จุดเริ่มต้นของสันติภาพของโลกมนุษย์ สิทธิและหน้าที่เป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมที่สงบสุข และเป็นธรรม โดยสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายรัฐธรรมนูญ และสิทธิมนุษยชนตามปฏิญญาสากลแห่งสหประชาชาติ ล้วนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในฐานะพลเมืองของรัฐ หลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งได้รับการรับรองโดยสมัชชาสหประชาชาติเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) เป็นแนวทางสำคัญในการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางกฎหมายที่สำคัญ ได้แก่ Declaration of the Rights of Man and of the Citizen ของฝรั่งเศส (ค.ศ. 1789) และ Bill of Rights ของสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1791) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของรัฐธรรมนูญในหลายประเทศ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนประกอบด้วยหลักการสำคัญ 30 ข้อ ซึ่งรับรองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่

- ข้อ 1: มนุษย์เกิดมาอย่างเสรีและเสมอภาคในศักดิ์ศรีและสิทธิ
- ข้อ 2: ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ
- ข้อ 3: สิทธิในการมีชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงของบุคคล
- ข้อ 4: ห้ามการเป็นทาสและการค้าทาสในทุกรูปแบบ
- ข้อ 5: ห้ามการทรมานหรือการลงโทษที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรม
- ข้อ 6-12: สิทธิในการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายและการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม
- ข้อ 13-15: สิทธิในการเดินทางและการได้รับสัญชาติ
- ข้อ 16-17: สิทธิในการสมรสและการถือครองทรัพย์สิน
- ข้อ 18-20: เสรีภาพทางความคิด ศาสนา การแสดงความคิดเห็น และการชุมนุม
- ข้อ 21-25: สิทธิทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคงทางสังคม

ข้อ 26: สิทธิในการศึกษา

ข้อ 27-30: สิทธิในการเข้าถึงวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และการปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชนจะเห็นได้ว่า การตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองตามหลักสิทธิมนุษยชน ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างสังคมที่เป็นธรรม แต่ยังเป็นรากฐานสำคัญของสันติภาพของมนุษยชาติ

พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน

1. หลักการของสิทธิมนุษยชนทางพระพุทธศาสนา ในส่วนแรกหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชนข้อที่ 1 และข้อที่ 2 ว่าด้วย มนุษย์มีสิทธิติดตัวมาแต่เกิด มนุษย์มีศักดิ์ศรี มีความเสมอภาคกันที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพรหมชาลสูตร สीलขันธวรรค ที่ขนิณาย มีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องราวที่สุปปิยปริพาชก ผู้เป็นอาจารย์พูดติเตียนพระพุทธเจ้า ติเตียนพระธรรม ติเตียนพระสงฆ์ ในขณะที่ศิษย์หนุ่ม (อันตวาสีก) ขึ้นพรหมทัตมาณพ กล่าวชื่นชมพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทราบเรื่อง พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนแก่ภิกษุทั้งหลายว่าหากมีใครมาติเตียนพระรัตนตรัยก็มีให้โกรธ และหากใครสรรเสริญก็มีให้ยินดีหรือเหลืองว่า...“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่านี้จะถึงกล่าวติเรา ติพระธรรม หรือติพระสงฆ์ ก็ตาม เธอทั้งหลายไม่ควรทำความอาฆาต โทมนัส แค้นใจในคนเหล่านั้น.” และ “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่านี้พึงกล่าวชมเรา ชมพระธรรมหรือชมพระสงฆ์ ก็ตาม เธอทั้งหลายไม่ควรทำความเพิลิตเพิลินดีใจเบิกบานใจในคำขมนั้น” (ที.สี. (ไทย) 11/1/1-4)

จะเห็นได้ว่า คำสอนนี้สอดคล้องแนวคิดอันเป็นพื้นฐานแห่งสิทธิมนุษยชนในเรื่องของการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ทุกคนมีสิทธิในการมีชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งบุคคล รวมทั้งสิทธิและอิสรภาพในความคิดเห็นอันสามารถนำมาปรับใช้กับสังคมปัจจุบันได้ดังการสอนให้มีความอดทนในการรับฟังความคิดเห็น เพราะหากไม่มีความอดทนในการรับฟังความคิดเห็นจากภาคส่วนต่างๆ หรือจากเสียงส่วนน้อยในสังคมแล้ว ก็อาจมีการใช้กำลังต่อกันในการทำร้ายต่อผู้แสดงความคิดเห็น เพียงเพราะรับไม่ได้หรือโกรธเคืองหากจะมีผู้มาแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นนี่จะเป็นฐานก้าวสู่ขั้นต่อไปในการยอมรับความแตกต่างของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของชาติพันธุ์ เพศ ภาษา ศาสนา อุดมการณ์ และความแตกต่างหลากหลายอื่นๆ คำสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเตือนสติและเป็นเสมือนเข็มทิศชี้ทาง ให้สังคมตระหนักและเข้าใจในสิทธิเสรีภาพนั่นเอง

สิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

สิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (Civil and Political Rights) ตามหลักปฏิญญาสากล ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ปรากฏใน ข้อ 3 ถึงข้อ 21 ที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพรหมชาลสูตร สीलขันธวรรค ที่ขนิณาย ว่าด้วยการตระหนักต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่กล่าวถึงจุลศีล ข้อ 1 และข้อ 26 จากทั้งหมด 26 ข้อ ว่า...“ดูก่อนภิกษุ

ทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปุณณกกล่าวชมตถาคต พึงกล่าวชมอย่างนี้ว่า” จุลศีลข้อ 1 “พระสมณโคดม ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางสาตรา มีความละเอียด มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่อุกลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่” และ จุลศีลข้อ 26 “พระสมณโคดม เว้นขาดจากการพิน การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น การจี้” (ที.สี. (ไทย) 11/3/4-7) นอกจากนี้ ในอัครัญญสูตร ที่ขนิทาย ปาฎิกวรรค เป็นเรื่องราวเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประทับอยู่บนปราสาทที่นางวิสาขาบริจาค มารดา สร้างไว้ในบุพพาราม กรุงสาวัตถี กระทั่งเวลาเย็นวันหนึ่งพระพุทธเจ้าได้เสด็จจงกรมอยู่กลางแจ้งที่ร่มเงาปราสาท ได้มีวาเสฏฐะสามเณร และภราทวาชะ สามเณร ซึ่งร่ออุปสมบทเป็นภิกษุชวกันไปเฝ้าซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถามว่าบรรดาพราหมณ์ไม่ว่าหรือที่มาอุปสมบท วาเสฏฐะ และภราทวาชะ ได้ทูลตอบว่าถูกพราหมณ์ทั้งหลายด่าว่าอย่างแรงและดูถูกว่าวรรณะอื่นนอกจากพราหมณ์นั้นเลวทรามต่ำต้อยหมด วรรณะพราหมณ์ประเสริฐที่สุด เพราะเกิดจากพระโอษฐ์ (ปาก) ของพระพรหม พวกสมณะโล้นคือวรรณะที่เลวทรามพระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนว่าเป็นคำกล่าวที่ไม่ถูกต้องเพราะแท้จริงแล้ววรรณะพราหมณ์นั้นถือกำเนิดมาจากการตั้งครรภ์ของแม่พราหมณี และคนทุกชั้นวรรณะต่างก็มีทั้งดีและไม่ดี ไม่ว่าจะป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ศูทร หากประพฤติผิดเช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ก็ต้องว่ากันตามทีผิด มิใช่เกิดเป็นวรรณะศูทรแล้วจะต้องเป็นคนเลว คนชั่ว หรือเกิดเป็นวรรณะพราหมณ์ต้องเป็นคนดีคนประเสริฐสูงกว่าผู้อื่น เช่น ศูทรที่ปฏิบัติธรรมก็มีฐานะเทียบเท่าพราหมณ์ ส่วนพราหมณ์ซึ่งทำความผิดก็มีฐานะเป็นโจรได้เช่นกัน นอกจากนี้ในทางธรรมทุกชนชั้นวรรณะต่างก็มีสิทธิในการปฏิบัติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน การตัดสินความเป็นคนไม่ได้ตัดสินที่วรรณะหรือชาติกำเนิดแต่ตัดสินจากการกระทำของบุคคลนั้นๆ และในตอนท้ายได้ตรัสสอนว่าทุกชั้นวรรณะหากสามารถสำรวมกาย วาจา ใจ เจริญโพธิปักขิยธรรม 7 แล้ว ก็สามารถที่จะปรินิพพานได้ (ดับกิเลสดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิงภายในชาตินี้) ว่า “ดูก่อนวาเสฏฐะและภราทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ฯลฯ พราหมณ์ก็ดี ฯลฯ แพศย์ก็ดี ฯลฯ ศูทรก็ดี สำรวมทางกาย สำรวมทางวาจา สำรวมทางใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรมทั้ง 7 แล้ว ย่อมปรินิพพานในโลกนี้แท้” (ที.ปา. (ไทย) 15/70/145-165) จะเห็นได้ว่า คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนในอัครัญญสูตรนี้ จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่ว่าและสอนให้ตระหนักถึงเสรีภาพแห่งความเชื่อในการนับถือศาสนา หรือการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (ข้อ 18)

เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

เนื้อหาของปฏิญญาสากล ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนสิทธิของทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Economic Social and Cultural Rights) ส่วนที่สามกล่าวถึงสิทธิ สิทธิดังกล่าวเริ่มตั้งแต่ ข้อ 22 ถึงข้อ 27 ที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏใน มหาปรินิพพานสูตร ที่ขนิทาย มหาวรรค เรื่อง นางอัมพาลีศณิกามาเฝ้า เป็นเหตุการณ์เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับที่สวนอัมพปาลีวัน (สวนของนางอัมพปาลี) กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี นางอัมพาลีจึงไปทูลเชิญพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มารับภัตตาหารที่บ้านของนาง ซึ่งพระพุทธเจ้าได้

ตอบรับ เมื่อเจ้าลิจฉวี ทั้งหลายทราบข่าวว่าเสด็จมาประทับที่สวนอัมพปาลีวัน จึงพากันไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อทูลเชิญให้รับภัตตาหารเช่นกัน ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตอบปฏิเสธว่า “ดูก่อนลิจฉวี ทั้งหลาย ตถาคตรับภัตตาหารของนางอัมพปาลีศกนิกาสำหรับวันพรุ่งนี้ไว้แล้วแล” (ที.ม. (ไทย) 13/92/268-272) นอกจากนี้ ในอัครคัมภีร์ปาฐกถา ที่ขนิณาย ปาฐกถาบรรค เป็นเรื่องราวเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประทับอยู่บนปราสาทที่นางวิสาขาบริจาคมาสร้างไว้ในบุพพาราม กรุงสาวัตถี กระทั่งเวลาเย็นวันหนึ่งพระพุทธเจ้าได้เสด็จจงกรมอยู่กลางแจ้งที่ร่มเงาปราสาท ได้มีวาเสฏฐะสามเณร และภราทวาชะสามเณร ซึ่งร่ออุปสมบทเป็นภิกษุ ชวนกันไปเฝ้าซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถามว่าบรรดาพราหมณ์ไม่ว่าหรือที่มาอุปสมบท วาเสฏฐะ และภราทฯ ได้ทูลตอบว่าถูกพราหมณ์ทั้งหลายตำหนิอย่างแรงและดูถูกว่าวรรณะอื่นนอกจากพราหมณ์นั้นเลวทรามต่ำต้อยหมด วรรณะพราหมณ์ประเสริฐที่สุด เพราะเกิดจากพระโอษฐ์ (ปาก) ของพระพรหม พวกสมณะโล้นคือวรรณะที่เลวทรามพระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนว่าเป็นคำกล่าวที่ไม่ถูกต้องเพราะแท้จริงแล้ววรรณะพราหมณ์นั้นถือกำเนิดมาจากการตั้งครรภของแม่พราหมณี และคนทุกชั้นวรรณะต่างก็มีทั้งดีและไม่ดี ไม่ว่าจะป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ศูทร หากประพฤติผิดเช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ก็ต้องว่ากันตามทีผิด มิใช่เกิดเป็นวรรณะศูทรแล้ว จะต้องคือคนเลว คนชั่ว หรือเกิดเป็นวรรณะพราหมณ์ต้องคือคนดีคนประเสริฐสูงกว่าผู้อื่น เช่น ศูทรที่ปฏิบัติธรรมก็มีฐานะเทียบเท่าพราหมณ์ ส่วนพราหมณ์ซึ่งทำความผิดก็มีฐานะเป็นโจรได้เช่นกัน นอกจากนี้ในทางธรรมทุกชนชั้นวรรณะต่างก็มีสิทธิในการปฏิบัติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน การตัดสินความเป็นคนไม่ได้ตัดสินที่วรรณะหรือชาติกำเนิดแต่ตัดสินจากการกระทำของบุคคลนั้นๆ และในตอนท้ายได้ตรัสสอนว่าทุกชั้นวรรณะหากสามารถสำรวมกาย วาจา ใจ เจริญโพธิปักขิยธรรม 7 แล้ว ก็สามารถที่จะปรินิพพานได้ (ดับกิเลสดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิงภายในชาตินี้) ว่า... “ดูก่อนวาเสฏฐะและภราทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ฯลฯ พราหมณ์ก็ดี ฯลฯ แพศย์ก็ดี ฯลฯ ศูทรก็ดี สำรวมทางกาย สำรวมทางวาจา สำรวมทางใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรมทั้ง 7 แล้ว ย่อมปรินิพพานในโลกนี้แท้” (ที.ปา. (ไทย) 15/70/145-165) จะเห็นได้ว่า คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนในอัครคัมภีร์ปาฐกถานี้ จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่ว่าทุกคนเกิดมาต่างมีอิสระและมีความเสมอภาคกันในเกียรติและสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรมและสอนให้ปฏิบัติต่อกันอย่างมีมารดรภาพ (ปฏิญญาฯ ข้อ 1) รวมถึงกล่าวว่าคนทุกชั้นวรรณะมีอิสรภาพทางความคิดโดยไม่ถือเอาชาติ กำเนิด ศาสนา มาเป็นตัวตัดสิน (ปฏิญญาฯ ข้อ 2 (1)) และสอนให้ตระหนักถึงเสรีภาพแห่งความเชื่อในการนับถือศาสนา หรือการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (ข้อ 18)

หน้าที่ของบุคคล สังคม และรัฐ

เนื้อหาของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนสิทธิของหน้าที่ของบุคคล สังคม และรัฐ โดยการที่จะต้องดำเนินการสร้างหลักประกันให้มีการคุ้มครองสิทธิที่ปรากฏในปฏิญญานี้ให้ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง ห้ามรัฐกระทำการละเมิดสิทธิมนุษยชนและจำกัดสิทธิของบุคคลมิให้ใช้สิทธิมนุษยชนละเมิดสิทธิของผู้อื่น สังคมและโลก สิทธิเหล่านี้ปรากฏใน มหา

ปรีนิพพานสูตร ที่หมินกาย มหาวรรค เรื่อง พระเจ้าอชาตศัตรูฯประสงค์ปราบแคว้นวัชชี เป็นเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่นภเวณีชัมภวภู มิใกล้กรุงราชคฤห์ พระเจ้าอชาตศัตรูมีความ ประสงค์จะไปตีแคว้นวัชชีเพราะเห็นว่าแคว้นวัชชีมีอำนาจที่แข็งแกร่งมากจึงรับสั่งให้วัสสการพราหมณ์ ซึ่งเป็น มหาอมาตย์ของแคว้นมคธไปกราบทูลพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสแคว้นสการพราหมณ์ว่าแคว้นวัชชีได้ ยึดหลักอภิธานิยธรรมของเจ้าวัชชี 7 ข้อ เช่นประชุมด้วยความพร้อมเพรียงกันอย่างสม่ำเสมอ, การประชุม ดังกล่าวเป็นไปด้วยความพร้อมเพรียง, มีการยึดมั่นในวัชชีธรรมโบราณ ไม่ตั้งข้อบัญญัติใหม่ ไม่เปลี่ยนแปลง ข้อบัญญัติเดิม, ให้เกียรติเคารพนับถือเชื่อฟังเจ้าวัชชีผู้ใหญ่ผู้เฒ่า, ไม่จุด ชมเหงรังแกกั๊กขังหน่วงเหนี่ยวสตรี และ เด็กหญิงของสกุลทั้งหลาย, สักการะเคารพ บูชาเจดีย์ ของวัชชีทั้งหลายทั้งภายในภายนอกพระนคร หมั้น บวงสรวงบูชาตามธรรมเนียมเดิม, ถวายอารักขาคุ้มครองป้องกันแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย และตั้งความปรารถนา ให้พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่มาให้มา ส่วนที่มาแล้วก็ให้อยู่สบายในแคว้น โดยพระพุทธเจ้าได้อภิปราย คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนใน มหาปรีนิพพานสูตร จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่ว่า การปฏิบัติอย่างไร เป็นการ ชี้ทางให้แก่พระเจ้าอชาตศัตรูว่าเจ้าวัชชีทั้งหลายเมื่อได้ยึดหลักดังกล่าวแล้ว ก็ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีทางที่จะ เสื่อมได้เลย

หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

หลักธรรมที่สัมพันธ์และส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ได้แก่ หลักเบญจศีลหรือศีล 5 หลักศรัทธา หลักกฏแห่งกรรม และหลักประโยชน์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. หลักเบญจศีลหรือศีล 5 ที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน เบญจศีลหรือศีล 5 หรือศีล 5 (ที.ปา. (ไทย) 11/228/172) ในพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชน ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนกับเบญจศีลหรือศีล 5 ถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ เป็นสิทธิที่เน้นถึงการกระทำระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2546) ส่วนศีลในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นไปที่การลงมือประพฤติปฏิบัติด้วยตนเองเพื่อความผาสุกในชีวิตด้านส่วนตัวและสังคมส่วนรวมอันเป็นขั้นพื้นฐานระหว่างหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักเบญจศีลหรือศีล 5 ได้แก่ หลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่มีขอบเขตและมีอิสรเสรีภาพของปัจเจกบุคคลในการกระทำต่างๆ เพื่อความเท่าเทียมกันในสังคมมนุษย์ และ หลักเบญจศีลหรือศีล 5 ในพระพุทธศาสนาเน้นการกระทำที่ถูกต้องดีงาม เพื่อความผาสุกของปัจเจกบุคคลและสังคม

2) หลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งสามารถเปรียบเทียบความสัมพันธ์กับหลักเบญจศีลหรือศีล 5 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ (2.1) หลักสิทธิมนุษยชน ได้แก่ สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่, สิทธิที่จะได้รับการศึกษา, สิทธิที่จะทำงาน, สิทธิแห่งเสรีภาพ, สิทธิในทรัพย์สิน และ สิทธิในสัญญาประชาคม และ (2.2) หลักเบญจศีลหรือศีล 5 เถรวาท ได้แก่ ละเว้นการทำชีวิตของสัตว์อื่นให้ตกลงไป, ละเว้นการลักขโมย, ละเว้นการประพฤติดินในกาม, การละเว้นการพูดเท็จ และ การละเว้นการดื่มสุราเมรัย จากข้อความข้างต้นสามารถประมวลได้ ก็คือ 1) สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ตรงกับหลักเบญจศีลหรือศีล 5 ข้อ

ที่ 1 2) สิทธิที่จะได้รับการศึกษาตรงกับหลักเบญจศีลหรือศีล 5 ทุกข้อ เพราะการศึกษา คือ การพัฒนาชีวิตที่ดีงาม ในทัศนะทางพระพุทธศาสนา ก็คือ การศึกษาและปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา (ที.ปา. (ไทย) 11/228/172) 3) สิทธิที่จะทำงานตรงกับหลักเบญจศีลหรือศีล 5 ทุกข้อ เพราะการประกอบอาชีพการงานที่ดีงามในทัศนะทางพระพุทธศาสนา ต้องเว้นจากการล่วงละเมิดศีลทั้ง 5 ข้อ ที่เรียกว่า มิจฉา โดยมีอาชีพ 5 ประการ ได้แก่ การค้าขายศาตราอาวุธ, การค้าขายสัตว์ รวมทั้งเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน, การค้าขายเนื้อสัตว์น้อยใหญ่เพื่อผลิตเป็นอาหาร, การผลิตและจำหน่ายขายสุรา เบียร์ ยาเสพติดต่างๆ และ การค้าขายสารเคมีและยาพิษ (อง.ปญจก. (ไทย) 22/177/186) 4) สิทธิแห่งเสรีภาพตรงกับหลักเบญจศีลหรือศีล 5 ทุกข้อ ดังที่กล่าวแล้วในข้อที่ 3 5) สิทธิในทรัพย์สินตรงกับหลักเบญจศีลหรือศีล 5 ข้อที่ 2 และ 6) สิทธิในสัญญาประชาคมตรงกับหลักเบญจศีลหรือศีล 5 ทุกข้อ ด้วยว่าสังคมทุกสังคมย่อมมีกฎกติกา ข้อห้าม ข้อบังคับของสังคมนั้นๆ ครอบคลุมสิทธิทุกอย่าง

กล่าวสรุปได้ว่า สิทธิมนุษยชนและหลักเบญจศีลหรือศีล 5 ล้วนมีการส่งเสริมให้ปฏิเสธความชั่ว สนับสนุนให้กระทำความดีต่อกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ผ่านการกระทำที่สอดคล้องกันระหว่างกาย วาจา และใจ ซึ่งอยู่ในกรอบของเบญจศีลหรือศีล 5 ในพุทธปรัชญาเถรวาท จึงมีนัยเดียวกัน กล่าวคือเป็นหลักการที่สอดคล้องกับการพัฒนาชีวิต จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคมของมวลมนุษย์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม หลักสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องทางโลก ส่วนหลักเบญจศีลหรือศีล 5 เป็นเรื่องทางธรรม ซึ่งทั้งสองจะเดินทางร่วมกันตลอดในฐานะสนับสนุน ส่งเสริม และพัฒนาชีวิตมวลมนุษย์ให้เข้าถึงสันติสุขทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวมตลอดไป

หลักศรัทธาที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

ศรัทธา คือ ความเชื่อถือว่า เป็นหลักธรรมที่สำคัญในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนมีมากถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ แต่ก็สามารถสรุปลงได้ที่กายกับใจ พระพุทธศาสนาพยายามสอนให้มนุษย์ประพฤติดีปฏิบัติชอบ สร้างความสุขความเจริญให้แก่ตนด้วยตนเองก่อน ไม่ให้เชื่ออะไรอย่างมงายไร้เหตุผล (อุมลิกาศรัทธาความเชื่อที่ไม่มีมูล คือ ไม่มีเหตุผล) ให้ใช้ปัญญากำกับความเชื่ออยู่เสมอ (อาการวิตศรัทธา ความเชื่อที่มีเหตุผล คือ มีปัญญาประกอบ) นอกจากนี้ ยังสอนให้รู้จักพิสูจน์ความจริงด้วยการทดลอง การปฏิบัติและการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนด้วยปัญญา (โยนิโสมนสิการ) (อง.ทุก. (ไทย) 20/371/110) ดังนั้น ความหนักแน่นแห่งคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงอยู่ที่การเว้นความชั่ว ประพฤติความดีและชำระจิตใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์เท่านั้น ดังนั้นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา จึงประกอบไปด้วยความเชื่อในสิทธิขั้นพื้นฐานที่มีในมนุษย์ 4 ประการ ได้แก่ 1) กรรมศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อมั่นในกรรมคือการกระทำว่ามีอยู่จริง เช่น เชื่อว่าหากปฏิบัติตนตามหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ชีวิตจะพบแต่ความสุขตลอดไป 2) วิบากศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อมั่นในผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำว่ามีจริงเช่นเชื่อว่าความสุขหรือความทุกข์นั้นสามารถเลือกกระทำได้ หากต้องการผลเช่นนั้น เป็นต้น 3) กรรมสกตาศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อว่าคนสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็น

ของ ๆตนจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม และ 4) ตลาคตโพธิศรัทธา เชื่อในปัญญาเครื่องตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้าว่า พระองค์ตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบจริง พระธรรมคำสอนของพระองค์สามารถช่วยให้หลุดพ้น จากความทุกข์ได้จริง (อภิ.วิ. (ไทย) 35/822/443ศรัทธา 4 นี้ มีมาในพระบาลีเฉพาะข้อที่ 4 อย่าง เดียว ว่าโดยใจความ ศรัทธา 3 ข้อต้นย่อรวมลงในข้อที่ 4 ได้ทั้งหมด เพราะว่าเมื่อเชื่อมั่นในพระ ปัญญาตรัสรู้ของพระตลาคตเจ้าก็ต้องเชื่อคำสั่งสอนของพระตลาคตเจ้า คำสั่งสอนของพระตลาคตเจ้า ก็แสดงกรรมแสดงวิบาก คือผล และแสดงว่าทั้งกรรมทั้งวิบากก็รวมลงที่บุคคล

สรุปได้ว่า ความเชื่อทั้ง 4 ประการนั้น เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการมองว่า มนุษย์มีสิทธิ เสรีภาพในตัวเอง สามารถบรรลุธรรมเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดได้ด้วยตนเอง โดยเฉพาะตลาคตโพธิศรัทธา เป็นการเชื่อว่า มนุษย์มีศักยภาพพอที่จะบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องให้เทพหรือพระเจ้า มาบันดาลให้ คำสอนดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ข้อที่ 18 ใน ปฏิญญาสากลฯ ที่ว่า ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพในการที่จะ ประกาศศาสนาหรือความเชื่อของตน โดยการสอน การปฏิบัติ สักการบูชา และการประกอบ พิธีกรรม ไม่ว่าจะโดยลำพัง ตนเองหรือประชาคมร่วมกับผู้อื่น และเป็นการสาธารณะหรือส่วนบุคคล

หลักแห่งกรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

พระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า กรรมดี (กุศลกรรม) และกรรมชั่ว (อกุศลกรรม) ที่ทำไว้ใน อดีตนั้นมีได้สูญหายไปไหน เนื่องจากคำสอนในพระพุทธศาสนาเน้นที่กรรม คือ การกระทำ การ ปฏิบัติ การประพฤติมากกว่า ไม่ได้เน้นที่เชื้อชาติหรือตระกูล เผ่าพันธุ์ หรือโคตรของผู้คน ดังที่ พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายโดยย่อ 3 ประการ ได้แก่ 1) สัพพปาปสส อกรรม ไม่ทำความชั่วทั้งปวง 2) กุศลสสุปปสมปทา ให้ประพฤติปฏิบัติแต่ความดีงาม และ 3) สจิตตปริ โยทปนํ ฝึกฝนจิตใจของตนให้ผ่องใส (ที.ม. (ไทย) 10/54/57) จะเห็นได้ว่า หลักกรรมมีหลักคำสอน ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ถือได้ว่า เป็นพันธกรณีที่เชื่อมโยงเข้ากับหลักกรรมของพระพุทธศาสนา กระทำที่มีลักษณะ 12 ประเภท แบ่งออกเป็น 3 หมวด หมวดละ 4 ข้อ ได้แก่ หมวดที่ 1 กรรมให้ผล ตามกาลเวลา มี 4 ประการ ได้แก่ 1) กรรมให้ผลในชาตินี้ ที่เรียก ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม 2) กรรม ให้ผลในชาติหน้า ที่เรียก อุปปัชชเวทนียกรรม 3) กรรมให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป ที่เรียก อปรာปรเวทนีย กรรม และ 4) กรรมที่เลิกไม่ให้เกิดผล คือ ให้ผลเสร็จแล้ว หรือหมดโอกาสจะให้ผลได้ต่อไป ที่เรียก อโหสิกรรม หมวดที่ 2 กรรมให้ผลตามหน้าที่มี 4 ประการ ได้แก่ 1) กรรมที่ผลคล้ายเป็นบิดา คือ แต่ง ให้เกิดมาดีชั่วต่างกันเรียกชนกกรรม 2) กรรมที่เคียดตามสนับสนุนเหมือนพี่เลี้ยง คือ ถ้ากรรมเดิมหรือ ชนกกรรมแต่ดีก็ส่งให้ดียิ่งขึ้น ถ้ากรรมเดิมแต่งให้ชั่ว ก็ส่งให้ชวยิ่งขึ้น ที่เรียก อุปัตถัมภกกรรม 3) กรรมบีบคั้น หรือขัดขวางกรรมเดิม คอยเบียนชนกกรรมเช่นเดิมแต่งมาดีเบียนให้ชั่ว เดิมแต่งมาชั่ว เบียนให้ดี ที่เรียก อุปปีฬกกรรม และ 4) กรรมตัดรอน เป็นกรรมพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ เช่น เดิม ชนกกรรมแต่งไว้ดีเลิกกลับที่เดียวลงเป็นขาทานหรือตายไปเลย เดิมชนกกรรมแต่งไว้ลามก กลับ ที่เดียว เป็นพระราชาหรือมหาเศรษฐีไปเลย ที่เรียก อุปฆาตกรรม และ หมวดที่ 3 กรรมให้ผลตาม

ความหนักเบา มี 4 ประการ ได้แก่ 1) กรรมหนักทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว ฝ่ายดีเช่น ทำสมาธิจนได้ฌาน ฝ่ายชั่วเช่น ทำอนันตริยกรรม มีฆาตกรรมดาบิตา เป็นต้น เป็นกรรมที่จะส่งผลโดยไม่มีกรรมอื่นมาขวางหรือมาสลบคั่นได้ ที่เรียก ครุกรรม 2) กรรมที่สะสมไว้มากๆ เข้า กลายเป็นดินพอกหางหมู คือ ทำทีละเล็กทีละน้อยกลายเป็น กรรมมากไปได้ ที่เรียก พหุกรรม 3) กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตายหรือที่เอาจิตใจจดจ่อในเวลาใกล้ตาย ย่อมส่งผลให้ไปสู่สุคติที่ดี หรือชั่วได้ ซึ่งเปรียบเหมือนโคแก่ที่อยู่ปากคอก แม้แรงจะน้อยสักเท่าไร เมื่อเปิดคอกก็ได้ออกก่อน ที่เรียก อาสันนกรรม และ 4) กรรมแต่สักว่าทำ คือ เจตนาไม่สมบูรณ์ อาจจะทำไปด้วยความประมาทหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่อาจส่งผลดีร้ายให้ได้เหมือนกัน ที่เรียก กตัตตากรรม (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2541) จะเห็นได้ว่า กรรม 12 ประการนี้แสดงให้เห็นว่า อย่าดูถูกว่าการทำความดี กรรมชั่วเพียงแค่น้อยจะไม่ส่งผล แม้เพียงทำแค่น้อยที่มีเจตนาแรง ผลของกรรมจะให้ผลตามกำลังของการกระทำกรรมนั้นอย่างแน่นอน เพียงแต่ตอนนี้ผลของกรรมยังไม่ให้ผลชัดเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นเรื่องกฎแห่งกรรมสนับสนุนหรือตัดกันอย่างไร นี้คือ กฎแห่งกรรมที่เราควรจะเข้าใจตามหลักของกรรม 12 กรรมที่เราได้ทำไว้แล้ว ย่อมได้รับผลทั้งสิ้น เพื่อความเกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งหลาย มี 3 ประการดังนี้ ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุเพื่อความเกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งหลาย กรรมที่กระทำด้วยโลภะ เกิดจากโลภะ มีโลภะเป็นเหตุ มีโลภะเป็นสมุทัย ...กรรมที่ทำด้วยโทสะเกิดจากโทสะ มีโทสะเป็นเหตุ ...กรรมที่ทำด้วยโมหะ เกิดจากโมหะ มีโมหะเป็นเหตุ มีโมหะเป็นสมุทัย ย่อมให้ผลในทันทีที่อดีตภาพของเขาบังเกิด กรรมนั้นให้ผล ณ ที่ใด เขาย่อมเสวยวิบากของกรรมนั้น ณ ที่นั้น ในปัจจุบันหรือในที่เกิดหรือในลำดับต่อไป (อง.ตัก. (ไทย) 20/473/171)

สรุปได้ว่า แนวคิดที่เกี่ยวกับกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา ถือว่ามนุษย์มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยกรรมและการให้ผลกรรม เพราะ “กรรม” เป็นการกระทำของมนุษย์เองมีความเกี่ยวข้องกับหลักสิทธิมนุษยชนอย่างมาก เพราะมนุษย์ได้รับสิทธิตามที่ตนเองเป็นผู้กระทำจะอยู่ในฝ่ายดี (กุศล) หรือฝ่ายชั่ว (อกุศล) ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา มนุษย์จึงได้สิทธิเหล่านี้มาตั้งแต่เกิด การเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ก็คือ การส่งเสริมให้มนุษย์ตระหนักว่า เรามีสิทธิของเราอยู่แล้ว เรารักหวงแหนสิทธิของเราเพียงใด คนอื่นก็ย่อมหวงแหนสิทธิของเขาเพียงนั้น

หลักประโยชน์ที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายและสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่จะนำมาใช้ปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงได้ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ การแก้ไขปัญหาชีวิต และการลงมือทำจริง ๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2546) พระพุทธศาสนาถือว่า เอาความสำเร็จอันก่อให้เกิดเป็นความสุขกายใจ ด้วยการลงมือประพฤติปฏิบัติด้วยตนเองจากระดับพื้นฐานไปสู่ระดับสูงครอบคลุมประโยชน์ 3 ระดับด้วยกัน ได้แก่ 1) ภูมิธรรมมีกตลประโยชน์ ประโยชน์ในปัจจุบัน 2) สัมปรายิกตลประโยชน์ ประโยชน์ในอนาคต และ 3) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง (ช.จ. (ไทย) 30/673/261-262) ประโยชน์ทั้ง 3 ข้างต้นนี้ถือเป็นขอบเขตเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งสรุปลงเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) สั่งสอนเพื่อให้รู้ (อภิญาญธรรมเทศนา) หมายความว่า เรื่องใดที่ไม่จำเป็นสำหรับ

ผู้ฟังหรือผู้รับคำสอน พระองค์ก็ไม่ทรงสอนสิ่งนั้น ทรงสอนเฉพาะเรื่องเท่าที่จำเป็นสำหรับชีวิตเท่านั้น 2) สั่งสอนอย่างมีเหตุมีผล (สนิทานธรรมเทศนา) หมายความว่า พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ไม่ยากเกินไปจนถึงกับตรองตามแล้วก็ไม่เห็น และไม่ง่ายเกินไปจนไม่ต้องตรึกตรองขบคิดก็เห็นได้ พุทธวิธีในการสอนจึงอยู่ท่ามกลางระหว่างความยากเกินไปกับความง่ายเกินไป และ 3) สั่งสอนเพื่อให้รู้เข้าใจ และมีเหตุผล (สัปภาฎิหาริยธรรมเทศนา) หมายความว่า ผู้ฟังสามารถได้รับผลแห่งการฟัง การปฏิบัติตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนเป็นที่ตั้ง ไม่ต้องรอใครมาหยิบยื่นให้ เพราะปฏิบัติเหตุและได้ผลในชาตินี้เอง ไม่ต้องรอไปถึงชาติหน้า (อง.ตึก. (ไทย) 20/565/356)

หลักธรรมในพระพุทธศาสนา มีขอบเขตเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับเรื่องทัศนคติของชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะเรื่องหลักกรรม หลักไตรลักษณ์ สังสารวัฏ เป็นต้น ที่สามารถพิจารณาเห็นได้ในคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับหลักประโยชน์ตามคำสอนที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร ที่ขนิทาย สีสันธวรรค เป็นเรื่องราวภายหลังพระเจ้าอชาตศัตรูฯ พระเจ้าแผ่นดินแคว้นมคธ ได้รับคำตอบในเรื่องอะไร คือ ประโยชน์ที่เห็นได้อย่างทันตาสำหรับการบวชเป็นสมณะ (อะไรคือสามัญญผล) และสารภาพว่าได้ปลงพระชนม์ชีพพระบิดา เพื่อต้องการราชสมบัติ แม้พระบิดา (พระราชาพิมพิสาร) ทราบว่า จะถูกปลงพระชนม์ก็ไม่เอาความและยกราชสมบัติให้ แต่พระเจ้าอชาตศัตรูฯไม่ได้สำนึกผิด แต่กลับจับพระบิดาขังไว้และบังคับให้ช่างกลบเอาเม็ดโถงผ่าพระบาททั้งสองของพระบิดา แล้วเอาน้ำมันผสมเกลือทำแล้วอย่างด้วยถ่านไม้ตะเคียนซึ่งติดไฟคุ่มไม่มีเปลวจนสิ้นพระชนม์ จากนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายภายหลังพระเจ้าอชาตศัตรูฯ ว่า พระราชาพระองค์นี้ถูกขุดเสียแล้วพระราชาพระองค์นี้ถูกขจัดเสียแล้ว หากท้าวเธอจักไม่ปลงพระชนมชีพพระบิดาผู้ดำรงธรรมเป็นพระราชาโดยธรรมไซ้ ธรรมจักชุกอันปราศจากอสุลี ปราศจากมลทิน จักเกิดขึ้นแก่ท้าวเธอ ณ ที่ประทับนี้ที่เดียว” (ที.สี. (ไทย) 11/140/336-346)

กล่าวสรุปได้ว่า ประโยชน์ 3 ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้ มีขอบเขตที่ชัดเจนที่ทำให้มนุษย์มีเป้าหมายมองประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง ใน 3 เวลา คือ ปัจจุบัน อนาคต และประโยชน์สูงสุดทั้งในด้านการกระทำ ผลของการกระทำ มีความเสมอภาคต่อเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ใครทำอย่างไร ก็ย่อมได้รับผลอย่างนั้น

บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์ “สิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า สิทธิและหน้าที่ของบุคคล สังคม และรัฐ คือ การเรียกร้องให้มนุษย์ปฏิบัติต่อกัน ตามหลักการที่ตกลงกันในสังคม ถ้ารัฐให้ประกันก็จะกลายเป็นสิทธิทางกฎหมาย จะได้มีหลักประกันและผู้ดูแลให้มีการปฏิบัติตามโดยแท้จริง รวมทั้งลงโทษต่อผู้ไม่ปฏิบัติตาม เพื่อให้กลับตัวและถ้าหากเรายึดถือตามหลักสิทธิมนุษยชนของรัฐว่า เป็นแนวทางที่ถูกต้องแล้ว เราก็จะไม่ต้องพบข้อบกพร่องโดยการนำหลักปฏิญญาสากล ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน 1948 มาศึกษาเทียบเคียงกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก มีความเชื่อมโยง และสามารถนำมาศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากลใน

บริบทสังคมปัจจุบัน พบว่า “หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากล ถึงแม้จะไม่ได้ใช้คำว่า “สิทธิมนุษยชน” มาโดยตรง แต่มีเนื้อหาที่มโนยของการสอนให้เคารพสิทธิมนุษยชนในด้านต่างๆ เช่น สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในชีวิต ความเสมอภาค เกียรติและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งการนำแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่สอดคล้องในคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแพร่ จะช่วยให้ชาวพุทธได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเคารพสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น และจะเป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในปัจจุบันได้ ที่ยังสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักสิทธิมนุษยชน ล้วนได้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน และเน้นการมีสิทธิเสรีภาพ โดยเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง มนุษย์ควรมีเมตตากรุณาต่อกันให้อภัยซึ่งกันและกัน ที่สอดคล้องกันระหว่างกาย วาจา และใจ เช่น หลักเบญจศีลหรือศีล 5 หลักศรัทธา หลักแห่งกรรม หลักประโยชน์ 3 เป็นต้น ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติ ตามความรู้ความสามารถทางสติปัญญาของแต่ละบุคคล และหลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนาเป็นแนวปฏิบัติที่ถือได้ว่า เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มาก ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ฐานะทางสังคมภาษา และศาสนา ล้วนแล้วมีการส่งเสริมให้ปฏิเสธความขัสนับสนุนให้กระทำความดีต่อกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ ดังนั้นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงอยู่ในฐานะสนับสนุนส่งเสริม และพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้เข้าถึงสันติสุขทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวมได้

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2556). อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กมล พลวัน. (2547). สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก. กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม.
- ชะวักชัย ภาติณฐ. (2548) กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการณ์สิทธิมนุษยชน.. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2543) “สิทธิมนุษยชน “สากล” กับปัญหาความจริงแท้” ในจรัญ โฆษณานันท์ บก.. วิธีสังคมไท สรรพพันธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเด็ก,
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2546). หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9.

- กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
_____. (2546). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
_____. (2541). สิทธิมนุษยชน สร้างสันติหรือสลายสังคม. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.
พระสิทธิธรรมโชติกะ ธรรมจาริยะ. (2546). ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ 5 เล่ม
1. กรุงเทพมหานคร : มุลินิธิสัทธรรมโชติกะ.
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2544). เอกสารการสอนชุดวิชามนุษยกับอารยธรรม หน่วยที่ 1-7.
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
วรพจน์ วิตตพิชญ์. (2538). สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน.
วิระ โลจายะ. (2532). กฎหมายสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชากฎหมายทั่วไป คณะ
นิติศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
สมชาย กษิติประดิษฐ์. (2546). สิทธิมนุษยชน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
สำเนียง ยอดคีรี. (2544). จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราช
วิทยาลัย